

Keskkooli lõpetavate neidude kui tulevaste töötajate teadlikkus inimkaubitsemisest

ETTEKANNE KOOLITUSEL INIMKAUBANDUSE ENNETAMINE- KOOLITUS
ÕPETAJATELE NOORSOOTÖÖTAJATELE JA KUTSENÕUSTAJATELE

Marion Pajumets

Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus

Miks on oluline uurida kui teadlikud on keskkooli lõpetavad Eesti neid inimkaubitsemisest?

Aastas värvatakse töö- ja seksorjadeks üle 700 000 inimese üle maailma (U.S. Department of State 2001). Euroopa Liidu kõige tagasihoidlikumate hinnangute kohaselt kaubitsetakse aasta jooksul Kesk- ja Ida-Euroopast 120.000 naist ning last Lääne-Euroopasse (Lynggard 2002: 2).

Võrreldes varasema perioodiga, on riikliku iseseisvuse aastatel eestlannade tööhõive määr oluliselt langenud (Vöormann 2000: 46-47). Võrreldes aastaga 1992 on töötuse määr 15-24 aastaste inimeste hulgas kasvanud üle kahe korra, ulatudes juba kuuendikuni nimetatud grupis. Eriti keerulises seisus on äsja keskkooli või gümnaasiumi lõpetanud (eeskätt neid kuna neid on seal ülekaalus), kel ei ole mingit kutsealast ettevalmistust (Vöormann 2000: 49). Keskkooli lõpetavate tüdrukute jaoks on kõrgkooli minek iseenesestmõistetav samm; samas koondatakse riiklikku tellimust bakalaureuseõppele. Õppemaksud võivad aga lõigata väiksema sissetulekuga ühiskonnagrupidelt võimaluse jätkata haridusteed ning tõusta ühiskondlikus hierarhias. Lõpuks ei pruugi tööandjad olla kuigivõrd huvitatud noorte, sünitusealiste naiste töölevõtmisest.

Keerulises olukorras vahendab meedia neidudele toimetulekuks näiliselt imehäid pakkumisi. Ajalehtedest võib iga päev leida uusi kuulutusi, kus lubatakse noortele naistele hästitasuvaid töid välismaal, seejuures neilt erilisi ametioskusi nõudmata. Tööpakkumiste vastuvõtmist soosib Eesti viisavaba režiim Skandinaavia-, Schengeni- ja teistegi heaoluriikidega.

Kuidas uurimus läbi viidi?

Valisime uurimismeetodiks poolstruktureeritud rühmadiskussiooni, et neid viibiks delikaatses teemas rääkides endale harjumuslikus keskkonnas, sõprade ringis. Et saada võimalikult rikkalikku informatsiooni kuulused, valimisse erinevad koolid. Neist neli asuvad Tallinnas, ülejäänud Narvas, Pärnus, Tartus ja Kuressaares. Uurimusse on kaasatud kuus eestikeelse õppetööga kooli kahekümne üheksa osalejaga ning kaks venekeelse õppetööga kooli, mida esindavad kaheksa neidu. Kokku vestlesime 37 keskkooli lõpetava neiega. Esindatud on üks eliitkool, üks halvamaineline kool ning kuus tavakooli.

Rühmadiskussioonid toimusid selle aasta juunis kui tüdrukud ei teadnud veel kõikide eksamite tulemusi, millest sõltub kas nad saavad ülikoolidesse sisse.

Põhjused, mis meelitavad tüdrukuid välismaale tööle

Käesolevas uurimuses osalenud neidudest vaid väike osa eestikeelse õppekeelega koolide neidusid välistas võimaluse, et nad võiksid välismaale tööle minna. Kõik venekeelse õppekeelega keskkooli lõpetajad tahtsid välismaalt tööd leida.

- Küllalt ootuspäraselt põhjendasid mitmed tüdrukud oma positiivset hoiakut võimalusega teenida heaoluriikides paremat palka kui Eestis.
- Sageli mainiti, et Eestist on raske tööd leida kui puudub eelnev töökogemus. Diskussioonides tõdeti korduvalt, et tegu on kinnise ringiga - kui sul töökogemust ei ole, siis on seda ka väga raske muretseda.
- Mõned osalejad mainisid, et töö leidmise võimalused on iseäranis troostitud, kui kogemuste puudusele lisandub tõsiasi, et oled naine.
- Mitmed neid tahtsid ülikooli minna, kuid ei teadnud veel, millisesse ülikooli või mis erialale. Nad ütlesid, et vajavad aasta järelemõtlemise aega ja leidsid, et selle aasta oleks kasulik veeta mõnes heaoluriigis töötsti tehes ning veidi kogemusi ning raha kogudes.
- Iseäranis sageli mõtlesid neid välismaale tööle minemisele kui asendustegevusele juhul, kui ülikooli ei õnnestu sisse saada. Pärast aasta möödumist on neil plaanis eksameid korrata ja jälle kõrgkooli pürgida.
- Veel üheks tüüpiliseks põhjenduseks välismaale mineku kasuks oli võimalus omandada seal üks võõrkeel.
- Venekeelse keskkooliga neid tahtsid kodust ning Eestist lihtsalt välja saada. Nad rõhutasid, et Eesti ei ole mingi unistuste piir ning ootasid vaid head pakkumist.
- Pole võimatu, et võõrasse keskkonda tööle asumine on nii mõnelegi neiuks vaid miinimumprogramm, mis varjab maksimumprogrammi – mehe leidmist. Mõned neid välistasid teatud riikidesse tööleasumise sellepärast, et sealsed mehed ei vasta nende maitsele.

Võibolla on huvitav veel mainida, et soov välisriiki tööle minna väljendab tüdruku üldist aktiivsust. Rühm, mille liikmed olid kõige tõrksamad välisriikidesse tööle minemise suhtes, pärines valimi ainukesest halvamainelisest koolist. Tähelepanu väärib asjaolu, et enamikul nimetatud rühma kuulunud neidudest puudus ettekujutus ka sellest, mida nad keskkooli lõppedes Eestis edasi tahaksid või saaksid teha. Nad olid üsna nõrga eneseusu, tagasihoidlike ambitsioonidega ning üpris passiivsed neid.

Kuivõrd näevad neid endas potentsiaalseid inimkaubitsemise ohvreid?

Kõigepealt tuleb mainida, et vaid vähesed uurimuses osalenud neid kuulsid sõna inimkaubitsemine esimest korda. Iseasi on see kuivõrd tüdrukud näevad selles probleemi, kuivõrd nad tajuvad, et võivad ise sattuda inimkaubitsemise ohvriteks. Eneses potentsiaalse ohvri nägemine on vajalik selleks, et inimene oskaks ohu suhtes valvel olla ning vajaduse korral end kaitsta. Samas levib ühiskonnas arusaam, et jubedad asjad nagu näiteks prostituudiks sattumine ähvardavad üksnes iseäranis hoolimatuid või harimatuid ega puuduta "normaalseid" inimesi.

Suur osa valimi eestikeelse keskkooli neidudest leidis, et inimkaubitsemine on võõras mure. Kohati seda "võõrast" koguni halvustati. Sellise suhtumise osas kordub meie uurimuses aasta varem Rahvusvahelise Migratsiooni Organisatsiooni poolt tellitud ning Turu-uuringute poolt läbiviidud kvantitatiivse uurimuse üks tulemus. Kui 2001 septembris küsiti eestlastelt: "Kes on süüdi selles et tüdrukuid/naisi kaubitsetakse välismaale prostitutsiooni eesmärgil?" nõustus 36,7% respondentidest väitega: "Süüdi on tüdrukud/naised ise, sest nad usaldavad liialt igaüht".

Käesolevas uurimuses osalenud neidude puhul oli üsna tüüpiline enda välja arvamine riskirühmast ning seda sõltumata tüdrukute sotsiaalsest taustast. Isegi mitmed tavakeskkoolide tüdrukud leidsid, et inimkaubitsemise oht jääb nende ringkonnale kaugeks ning puudutab kehvematest oludest tüdrukuid.

- Enamasti mainiti potentsiaalsete ohvritena Ida-Virumaa neidusid. Mitmeid eestlannasid muudab prostituutide suhtes üleolevaks tavakujutus prostituudist kui venekeelsest tüdrukust, kes on piisavalt laisk, et pole viitsinud eesti keelt ära õppida. Kaasmaalasi selles olukorras ette kujutada on mitmetele tüdrukutele palju raskem.
- Pealinnatüdrukud, vaatamata sellele, kas nad lõpetasid kevadel eesti- või venekeelse kooli, kaldusid arvama, et peamiselt on ohvrid pärit maakohadest.
- Erandiks on Narvas venekeelse keskkooli lõpetanud neid, keda tajusid riskirühma kuuluvana nii teised uurimuses osalenud neid kui ka nad ise.

Väga tähelepanuväärne on aga asjaolu, et nii mõnedki uurimuses osalenud neid ei pidanud prostituute üleüldse ohvriteks või isegi õnnetuteks inimesteks. Pigem rõhutati prostituutide tulusat ning mõnede neidude arvamise kohaselt suhteliselt kerget teenistust.

Kui turvaliselt on neid valmis minema välisriikidesse tööle?

Kuna suurem osa uurimuses osalenud neidudest ei pidanud kuigi tõenäoliseks, et nad võiksid inimkaubitsejate küüsi sattuda, ei pidanud nad kuigivõrd oluliseks ettevalmistusi Eestis enne välisriiki tööle minemist.

Enamasti teadsid ka teadlikumad neid turvalisuse tagamise võimalusi üsna lünklikult. See tähendab, et nad ei teadnud, et Eestis tuleb taotleda tööluba, Eestis sõlmida üksikasjalik tööleping, et välismaale tuleb kaasa võtta piisav hulk raha, et saaks vajaduse korral kohe kodumaale naasta, et kodustele tuleb jätta oma värske pilt ja passikoopia, et lähedastega tuleks kokku leppida hädaparoolis jne.

- Kuna suurem osa uurimuses osalenud neidudest ei leidnud et neid võiks mingi oht ähvardada, siis on ootuspärane, et paljud neid on hea pakkumise korral valmis minema tööle ka tööloata, illegaalselt. Iseäranis väheoluliseks peeti tööluba siis, kui töötada välismaal suhteliselt lühikest aega.
- Valdavalt olid neid ahvatleva pakkumise korral valmis minema tööle riikidesse, mille keelt nad ei valda ning kus kohalikud ei räägi neile tuntud keeli. Tüdrukud loodavad optimistlikult, et keegi ikka alguses oskab nendega natukenegi inglise keeles rääkida ning paari nädalaga saab kohaliku keele ka enam-vähem suhtlustasandil selgeks.

- Enamik tüdrukuid ütles, et nad kindlasti ei läheks tööle araabia maadesse. Leiti, et seal surutakse naisi liialt alla. Oli neidki, kes on valmis minema ükskõik kuhu, kui töö eest seal makstakse kõrget palka. Piisavalt kõrge palgana mainiti 30 000 EEK kuus. (Võimalik, et kui tüdrukud näevad numbrit 30 000 EEK, hindavad nad selle väärtust Eesti, mitte sihtkohariigi kontekstis. Isegi kui nimetatud palka saadakse koristamise eest, võib see tüdrukutele seonduda pigem staatuse tõusu kui langusega. Põhjuseks tõsiasi, et Eestis tähendab 30 000 krooni kuus kõrget palka).

Paljud valimisse kuulunud neid koguni heroiseerisid tundmatuid ja hädaolukordi. Pea ees tundmatusse vette viskamist käsitlesid nad suurepärase väljakutsena, võimalusena end proovile panna ning veest välja ujuda. Kommunikatsiooniraskustesse suhtuti enamasti rõõmsalt kui žestikuleerimismängu, mis annab elule värvi.

- Lõpuks kuulus valimisse paar Ida-Virumaa neidu, kes ei esitanud tulevase töökohariigi mõtteviiside ja normide osas üldse omapoolseid nõudmisi ning väitsid, et nõustuksid iga pakkumisega.

Mida tuleks teha, et tüdrukud tajuks, et kuuluvad inimkaubitsemise riskirühma?

Siin on otstarbekas eristada teavitamise kaht tasandit:

- Esimene neist hõlmab neidude teavitamist sellest, millised ohud on olemas välisriiki tööle minnes. Eesmärgiks on, et noored hakkaksid identifitseerima end riskirühmaga. Et teavet jagada võimalikult vastuvõetaval kujul, tuleks vältida kirjalikku teksti, mille jälgimine nõuab kõne jälgimisest rohkem energiat. Hea oleks, kui rääkimisele lisanduks visuaalne emotsioon. Optimaalse variandina tõusis diskussioonides esile dokumentaalfilm. Tõhusaks teabe jagamise viisiks peeti ka loenguid ning *workshop'e*. Eelistati, et info seisneks konkreetsetes faktides ja näidetes, ning et seda jagaksid kas siis endised ohvrid või spetsialistid, kes on töötanud ohvrite või politsei jõududega.

- Teavitamise teine tasand seisneb juba ohtudest teadlikele neidudele konkreetsete tegutsemisjuhendite jagamises. Mitmed valimi venekeelse keskkooli lõpetanud neid ja ka mõned eesti keeles hariduse omandanud neid on iseseisvalt läbinud esimese tasandi. Neile tuleb lihtsalt jagada konkreetseid juhendeid, mida saab ka teha infovoldikutes.

Enamikule vestlusrühmades osalenud neidudele tuleb alles hakata selgitama, et inimkaubitsemine ei ole võõras probleem. Selleks sobivad dokumentaalfilmid, loengud ja *workshop'id*. Kui esimene faas on õnnestunud, tekib neidudel ka huvi infovoldikute vastu, mis peavad olema kättesaadavad.

Paraku ei pruugi teadlikkus inimkaubitsejate ohvriks sattumise ohust muuta kõiki tüdrukuid välisriikidest tööd otsides ettevaatlikeks. Sellisel pessimistlikul arvamusel olid vene õppekeelega Mustamäe Humanitaargümnaasiumi lõpetajad. Nad andsid mõista, et nii mõnedki tüdrukud sõidavad välismaale tööle, aimates, et neist saavad prostituudid. Mustamäe neid leidsid, et sellised tüdrukus on oma otsuse teinud ning neid ei mõjuta enam mingisugune hoiatamine või manitsemine.

Kokkuvõtteks

Ettekande esimeses pooles selgus, et enamus valimisse kuulunud neidudest on põhimõtteliselt valmis välisriikidesse tööle minema. Kaugelt vähem oli aga neid, kes leidsid, et kuuluvad riskigruppi. Tegu on ohtliku suhtega. Ohtudesse üleolevalt suhtuvad noored naised ei tee eeltööd enne kodumaalt võõrasse keskkonda lahkumist ega kindlusta end pettasaamise eest.

Antud uurimusmaterjali puhul ei saagi välja tuua konkreetset gruppi, mis oleks teistest oluliselt ohtudele avatum. Erinevatest keskkondadest pärit tüdrukud on inimkaubitsejate poolt haavatavad erinevatel põhjustel:

1. Kõik Ida-Virumaa neid on kuulnud inimkaubitsemisest, saavad aru, et kuuluvad riskigruppi ning proovivad end ka sellevõrra kaitsta, kuid võrreldes eestikeelse keskkooli lõpetanud tüdrukute ning ka Tallinnas venekeelse keskkooli lõpetanud neidudega on neil Eestist iseäranis raske tööd leida. Majanduslik kitsikus ning elatumisväljavaadete puudumine võib sundida neid välisriikide tööpakkumisi vastu võtma isegi siis, kui need pakkumised ei ole täiesti legaalsed. Seega on muulastena Eestis elavad neid võrreldes eesti rahvusest neidudega ühelt poolt ohtudest teadlikumad, kuid teisalt ka riskialtimad.
2. Korralike keskmiste eesti-kodukeelega perede tütreid on senini elanud vanemate ja sõprade hoolitsuses. Seetõttu ei mõista nad, miks võiks kellelgi tekkida nende suhtes halvad kavatsused. Nad ei ole harjunud tundma end ohustatuna ning ootavad kõigilt vaid head. Nad ei pruugi osata ette kujutada olukorda, kus ümbritsev keskkond vormib neid või määrab neid alandavatesse ja ebameeldivatesse olukordadesse.
3. Eliitringkondadest pärit eestlannad, kes pole pidanud oma pead pisiasjadega vaevama, võivad oletada - mis sest keelest või tööloast, küll asjad laabuvad nagu nad alati on laabunud. Nii mõnigi neiu ei mõtle sellele, et võõras keskkonnas, vanematest ja kodust eemal, kaob ka staatus.

Pilk lähitulevikku

Postsotsialistliku Eesti ühinemine Euroopa Liidu ja teiste Lääne heaolustruktuuridega, toob ootuspäraselt kaasa majandusliku ebavõrdsuse kahanemise võrreldes läänenaabritega. Selle üheks tõenäoliseks tagajärjeks on Eesti neidude vähenev tung otsida tööd välisriikidest. Nii satuksid eestlased harvem võõrasse keskkonda töö- ning seksiorjusesse ja Eesti osatähtsus prostituutide päritoluriigina langeks.

Lisaks majanduslikule ühtlustumisele võib Euroopa Liit uutes liikmesriikides kasvatada inimeste teadlikkust inimõiguste alal. Seegi õpetaks Eesti neidudele, kuidas end kaitsta.

Tulevikku lisab pessimistlikumaid toone tõenäosus, et majanduslik areng kujundab Eesti senisest populaarsemaks prostituutide sihtriigiks.

Kasutatud kirjandus

Lynggard, T. NIKK magasin no.1-2002. Nordic Institute for Women's studies and Gender Research, Oslo, Norway

Pajumets, M. (2002) *Keskooli lõpetavate neidude kui tulevaste töötajate teadlikkus inimkaubitsemisest* (uurimusraport), <http://www.ehi.ee/publikatsioonid/pajumets.htm>

U.S. Department of State. Trafficking in Persons Report, July 2001.
(<http://www.state.gov/g/inl/rls/tiprpt>).

Vöormann, R. (2000) *Mehed ja naised tööturul: palgasuhted* artikkel kogumikust *Teel tasakaalustatud ühiskonda: Naised ja mehed Eestis*, Maimik, P.; Mänd, K.; Papp, Ü. (toimetajad), Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium, ÜRO Arenguprogramm, Tallinn